

ÖĞRENCİLERİN GÖZÜYLE ALMANYA'DA CAMİ DERSLERİ

MOSQUE LESSONS IN GERMANY ACCORDING TO STUDENTS

HASAN YERKAZAN
YRD. DOÇ. DR.
AMASYA Ü. İLÂHİYAT FAKÜLTESİ

2017 • SAYI 2 • SAYFA 175-209

ABSTRACT

In this study, the present situation of religious education services being carried out in the The Turkish-Islamic Union for Religious Affairs (DİTİB) in Germany, was determined by the survey that applied to the students. Through the eyes of the students, the physical condition of the mosques, the productivity of the educators, the methods applied in the mosque lessons were examined. As a result of the obtained data, suggestions were presented to make mosque lessons more productive.

Keywords: Germany, DİTİB, Mosque lessons, Student.

ÖZ

Bu çalışmada Almanya Diyanet İşleri Türk İslâm Birliği bünyesinde yürütülmekte olan din eğitimi hizmetlerinin mevcut durumu öğrencilere uygulanan anket çalışması ile tespit edilmiştir. Öğrencilerin gözüyle camilerin fizikî durumu, eğitimcilerin verimliliği, cami derslerinde uygulanan yöntemler incelenmiştir. Elde edilen veriler neticesinde, cami derslerinin daha verimli bir hâle gelmesi için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Almanya, DİTİB, Cami Dersleri, Öğrenci.

Giriş*

1960 yılında Batı Avrupa ülkeleri ile yapılan anlaşmalar çerçevesinde birçok Türk vatandaşı çalışmak üzere Avrupa'ya göç etmiştir. Avrupa'ya giden Türk işçiler, başta dinî yaşantıları olmak üzere kültürlerini, örf, âdet, gelenek ve göreneklerini Anadolu'dan göç ettikleri ülkelere taşıma gayreti içerisinde olmuşlardır. Yoğun iş temposuna rağmen, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla dernekler çatısı altında bir araya gelerek dinlerini, kültürlerini ve âdetlerini yaşamaya ve yaşatmaya çalışmışlardır.

Derneklerin bir kısmı sadece sosyal ve kültürel faaliyetler yapmak üzere kurulmuşken, bir kısım dernekler, sosyal ve kültürel faaliyetlere ek olarak din hizmetleri vermek üzere tesis edilmiştir. Kurulan derneklerin en büyük gayesi Avrupa'da yetişen nesillere dinî ve ahlâkî değerlerin öğretilmesi ve yaşatılmasına zemin hazırlamak olmuştur. Öncelikle din hizmeti vermek amacıyla kurulan derneklerin en önemli faaliyetlerinden biri ise hafta sonu ve tatillerde camiye gelen çocuk ve gençlere dinî bilgiler ve Kur'ân okuma kursları düzenlemektir.

İşte bu çalışmada, Almanya'da faaliyet gösteren Müslüman göçmenlerin oluşturduğu en büyük çatı kuruluşu olan Diyanet İşleri Türk İslâm Birliği (DİTİB)¹ bünyesinde hizmet veren camilerde yürütülen yaygın din eğitimi çalışmalarının durumu öğrencilerin gözüyle tespit edilmeye çalışılmıştır.

* Bu makale, "Yurt Dışında Camilerde Yürütülen Eğitim Hizmetlerinin Sorunları ve Çözüm Önerileri (Almanya Örneği)" isimli uzmanlık tezimizden yararlanılarak hazırlanmıştır.

¹ Diyanet İşleri Türk-İslam Birliği (DİTİB), ilk Türk işçilerin Almanya'ya gidişinden (1961) tam 23 yıl sonra Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığının desteği, organizesi ve yapılandırmasıyla 5 Temmuz 1984'te Almanya'nın Köln şehrinde kurulmuştur. DİTİB, Müslüman Türklerin dinî, sosyal ve kültürel meseleleri ile ilgilenecek Almanya genelinde yaklaşık 900 derneği ile hizmet vermeye devam etmektedir.

Bu araştırma, anket çalışması ve bulguların değerlendirilmesini esas almaktadır. Anket Berlin, Hamburg, Köln, Düsseldorf, Essen, Mainz, Hannover, Münster, Karlsruhe, Münih, Nürnberg, Frankfurt ve Stuttgart bölgelerinde Diyanet İşleri Türk İslâm Birliği bünyesinde hizmete veren 70 camide dinî bilgiler ve Kur'ân kurslarına iştirak eden 2205 öğrenciyeye uygulanmıştır. Anket soruları, öğrenciler tarafından eksiksiz anlaşılması gayesiyle Almanca ve Türkçe hazırlanmıştır. Cami derslerine devam eden öğrencilere anket uygulayabilmek amacıyla Almanya Din Hizmetleri Müşavirliği ve Ataşeliklerinden gerekli müsaade alındıktan sonra anket ilgililere ulaştırılmıştır. Öğrenci anketleri posta ve elden teslim alınmak sûretiyle bir araya getirilmiştir. Elde edilen verilerin analizinde betimsel (tasvirî/descriptive) istatistik yönteminden yararlanılmıştır.

Anket çalışmasının yanı sıra gözlem metoduna da yer verilmiştir. Bu araştırma sırasında başta Din Hizmetleri Ataşeleri olmak üzere din görevlileri, dernek yöneticileri, ve DİTİB'de görevli olan bir çok kişiyle bire bir iletişime geçilmiştir. Bazı cami derslerine bizzat katılarak yerinde gözlem yapılmaya çalışılmıştır. Kapsam ve sınır olarak araştırmada; cami derslerinin sorunları genel olarak öğrencilerin gözüyle tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada Almanya'da camilerde yürütülen din eğitiminin verimliliği, öğrencilerin beklentileri ve memnuniyeti, din eğitimi hizmetine yönelik değerlendirmeleri, bu değerlendirmeleri ve beklentileri hangi faktörlerin etkilediği ve bunların hangi faktörlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı, aralarında anlamlı ilişki olup olmadığı araştırılmıştır.

Ankete Katılan Öğrencilerle İlgili Bulgu ve Yorumlar

Camilerde sunulan din eğitimi hizmetlerinin iki önemli unsuru vardır. Birincisi, din eğitimi hizmetlerinin hedef kitlesi olan öğrenciler; diğeri ise, hizmetleri sunan eğiticilerdir. Sunulan hizmetlerin başarılı olmasında eğiticilerin niteliklerinin yanı sıra, öğrencilerin ihtiyaçları ve beklentilerinin karşılanma düzeyi de etkili olmaktadır. Burada, ankete katılan öğrencilerin niteliklerine ilişkin bilgilere yer verilecektir. Bu bilgiler, araştırmada elde edilen bulguların yorumlanmasında kullanılacaktır.

1. Öğrencilerin Kişisel Bilgileri

1.1. Öğrencilerin Yaşı

Ankete katılan öğrencilerin yaşlarının belirlenmesi amacıyla yöneltilen soruyu öğrencilerin tamamı cevaplandırmıştır. Öğrencilerin yaşı ile ilgili bilgiler aşağıda (tablo-1) yer almaktadır.

Tablo 1: Öğrencilerin Yaşı İle İlgili Bilgiler

No	Yaş	Kişi	No	Yaş	Kişi
1	6	10	11	16	109
2	7	49	12	17	65
3	8	98	13	18	33
4	9	176	14	19	9
5	10	260	15	20	15
6	11	292	16	21	4
7	12	329	17	22	6
8	13	278	18	23	3
9	14	267	19	24	2
10	15	199	20	26	1
Toplam					2205

Tablo 1'deki verilere göre, ankete 6-26 yaş arasında toplam 2.205 öğrenci iştirak etmiştir. Ankete katılan öğrencilerin biyolojik gelişimleri ve eğitim durumları dikkate alınarak Grup A (6-10 yaş), Grup B (11-15 yaş) ve Grup C (16+ yaş) olmak üzere üç farklı yaş kategorisine ayrıldığında, öğrencilerin % 26,89'unun (593 kişi) 6-10 yaş grubunu; % 61,90'nının (1365 kişi) 11-15 yaş grubunu; % 11,20'sinin (247 kişi) ise 16-26 yaş grubunu oluşturdukları görülmektedir. En çok 11-15 yaş arası olan Grup B öğrencileri anket çalışmasına iştirak etmiştir.

1.2. Öğrencilerin Cinsiyete Göre Dağılımları

Ankete katılan öğrencilerin cinsiyetlerine ilişkin bilgiler aşağıda (tablo-2) yer almaktadır.

Tablo 2: Öğrencilerin Cinsiyeti ile İlgili Bilgiler

No	Cinsiyet	Kişi/Frekans	Yüzde
1	Kız	1.044	47 %
2	Erkek	1.161	53 %
Toplam		2.205	100%

Tablo 2'de yer alan verilere göre, ankete katılan öğrencilerin % 47'si kız, % 53'ü ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Anket uygulamasında cinsiyet dağılımında yaklaşık bir eşitlik söz konusudur.

1.3. Öğrencilerin Ders Almak Üzere Camiye Gelme Yılı

Ankete katılan öğrencilerin camiye ders almak üzere geldikleri yıllara ilişkin bilgiler yaş gruplarına göre aşağıda (tablo-3) yer almaktadır.

Tablo 3: Öğrencilerin Gruplara Göre Ortalama Camiye Gelme Bilgileri

No	Yaş Grupları	Ortalama Camiye Gelme Yılı
1	Grup A (6-10)	2 yıl
2	Grup B (11-15)	4 yıl
3	Grup C (16 +)	6 yıl
Ortalama		4 yıl

Almanya'da cami dersleri yaygın bir eğitim modeli olduğundan birçok kişi uzun veya kısa süreli bu eğitim programından istifade etmektedir. 1-2 yıl cami derslerine devam edenlerin yanı sıra 15-16 yıl kesintisiz bir şekilde bu eğitim programlarına devam eden öğrenciler dahi bulunmaktadır. Ankete iştirak eden öğrencilerin gruplara göre cami derslerine devam etme durumu tablo 3'te belirtilmektedir. Grup A, 2; Grup B, 4; Grup C ise 6 yıl ortalama cami derslerine katılmıştır. Tüm grupların ortalaması ise 4 yıldır.

1.4. Öğrencilerin Camiye Gitme Durumu

Ankete katılan öğrencilerin camiye gitme durumuna ilişkin bilgiler aşağıda (tablo-4) yer almaktadır.

Tablo 4: Öğrencilerin Camiye Gitme Durumu

No	Camiye Gitme Durumu	Sayı	Yüzde
1	Düzenli	1.416	64,22%
2	Ara Sıra Aksatıyorum	682	30,93%
3	Düzensiz	75	3,40%
4	Cevap Yok	32	1,45%
Toplam		2.205	100,00%

Ankete katılan öğrencilerin %64,22'si cami derslerine düzenli bir şekilde devam etmektedir. %30,93'ü ara sıra cami derslerini aksatmakta ve %3,40 ise cami derslerine düzensiz bir şekilde gitmektedir. Öğrencilerin %1,45'i bu soruya cevap vermemiştir. Bu verilere göre, öğrencilerin neredeyse üçte ikisi cami derslerine düzenli bir şekilde katılmaktadır.

1.5. Öğrencilerin Camiye Kimin İsteği ile Gittiği

Öğrencilerin camiye kimin isteği ile gittiği hususu oldukça önemlidir. İsteğin kaynağı cami derslerinden beklenen başarıyı olumlu veya olumsuz etkilemektedir. Ankette öğrencilere cami derslerine kimin isteğiyle katılıyorsunuz şeklinde bir soru yöneltildi. Bu soruya cevap olarak beş şık belirlendi ve kendileri için en uygun cevap seçeneklerini (birden fazla) işaretleyebilecekleri belirtildi. Bu soruya öğrencilerin verdiği cevaplar, aşağıda (tablo-5) yer almaktadır.

Tablo 5: Öğrencilerin Camiye Kimin İsteği İle Gittikleri Durumu

No	Camiye Kimin İsteği Gitme	Sayı
1	Kendi İsteğim	1.566
2	Anne/Baba	1.498
3	Dede/Nene	292
4	Arkadaşlar	233
5	Diğer	76

Tablo-5'te de görüldüğü üzere, öğrencilerin 1566'sı kendi istekleriyle, 1498'i anne/babanın isteği, 292'si dede/nene'nin isteği, 293'ü arkadaşlarının isteği ve 79 diğer başka motive edici etkenlerle cami derslerine iştirak ettiğini belirtmiştir. Öğrencilerin büyük bir kısmının kendi isteğiyle cami derslerine iştirak etmeleri, cami derslerinin motivasyonu açısından önemli bir faktördür.

2. Camilerin Fizikî Durumu

2.1. Derslerin Nerede Yapıldığı

Almanya'da cami dersleri cami bünyesinde bulunan sınıflarda, cami lokallerinde veya cami içerisinde yapılmaktadır. Ankete katılan öğrencilere derslerin nerede yapıldığına dair sorulan soruya verilen cevaplar aşağıda (tablo-6) yer almaktadır.

Tablo 6: Öğrencilerin Nerede Ders Yaptığına Dair Bilgiler

No	Ders Mekânı	Kişi	Yüzde
1	Caminin İçerisinde	591	26,80 %
2	Sınıfta	1.486	67,39 %
3	Diğer	114	5,17 %
4	Cevap Yok	14	0,63 %
Toplam		2.205	100,00 %

Tablo-6'da görüldüğü üzere ankete iştirak eden 2205 öğrencinin %67,39'u (591 kişi) sınıf ortamında, %26,80'ni (1486 kişi) cami içerisinde %5,17'si (114 kişi) ise cami bünyesinde bulunan lokal, bodrum vs. gibi mekânlarda ders işlemektedir. %0,63 (14 kişi) oranında öğrenci, bu soruya cevap vermemiştir. Derslerin verimli ve düzenli bir şekilde işlenebilmesi için mutlaka sınıf ortamına ihtiyaç duyulmaktadır. Sınıf ortamı dışında ders yapılan mekânlar, öğrencilerin ve öğretilerinin dikkatini dağıttığından dolayı ders verimliliğini düşürmektedir.

2.2. Sınıfların Ders İşlemeye Uygunluğu

“Sınıflarımız ders işlemeye uygundur.” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin katılma durumu aşağıda (tablo-7) yer almaktadır.

Tablo 7: Sınıfların Ders İşlemeye Uygunluk Durumu

No	Katılma Durumu	Sayı	Yüzde
1	Kesinlikle Katılıyorum	1.153	52%
2	Katılıyorum	552	25%
3	Kısmen Katılıyorum	290	13%
4	Katılmıyorum	101	5%
5	Hiç Katılmıyorum	99	4%
6	Cevap Yok	10	0%
Toplam		2.205	100%

“Sınıflarımız ders işlemeye uygundur.” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin %52'si (1153 kişi) kesinlikle katılıyorum; %25'i (552 kişi) katılıyorum; %13'ü (290 kişi) kısmen katılıyorum; %5'i (101 kişi) katılmıyorum; %4'ü (99 kişi) hiç katılmıyorum seçeneğini işaretlemişlerdir. Öğrencilerin %0'ı (10 kişi) ise bu soruya cevap vermemiştir. Daha önce de belirtildiği üzere camilerde her geçen gün daha fazla sınıf ortamı oluşturulmaktadır. Ancak bazı camilerde oluşturulan sınıflar, fizikî şartlarından dolayı ders işlemeye pek uygun uygun olmadığı gözlemlenmiştir.

2.3. Camide Oyun Oynayıp Güzel Vakit Geçirebilecek Mekânlar

“Camide oyun oynayıp güzel vakit geçirebileceğimiz mekânlara sahibiz.” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin katılma durumu aşağıda (tablo-8) yer almaktadır.

Tablo 8: Camide Oyun Oynayıp Güzel Vakit Geçirebilecekleri Mekânlara Sahip Olma Durumu

No	Katılma Durumu	Sayı	Yüzde
1	Kesinlikle Katılıyorum	749	34%
2	Katılıyorum	489	22%
3	Kısmen Katılıyorum	465	21%
4	Katılmıyorum	234	11%
5	Hiç Katılmıyorum	263	12%
6	Cevap Yok	5	0%
Toplam		2.205	100,00%

“Camide oyun oynayıp güzel vakit geçirebileceğimiz mekânlara sahibiz.” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin % 34’ü (749 kişi) kesinlikle katılıyorum; %22’si (489 kişi) katılıyorum; %21’i (465 kişi) kısmen katılıyorum; %11’i (234 kişi) katılmıyorum; % 12’si (263 kişi) hiç katılmıyorum seçeneğini işaretlemişlerdir. Öğrencilerin % 0’ı (5 öğrenci) ise herhangi bir cevap vermemiştir. Öğrencilerin ders aralarında arkadaşları ile rahat oyun oynayabilecekleri yerlere sahip olmaları oldukça önemlidir. Bu tür mekânlar öğrencilerin ders arasında dinlenmelerini sağlamakta ve camileri öğrenciler için daha cazip hâle getirmektedir.

2.4. Camilerin Temizlik Durumu

“Caminin içi ve dışı temizdir.” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin katılma durumu aşağıda (tablo-9) yer almaktadır.

Tablo 9: Caminin Temizlik Durumu

No	Katılma Durumu	Sayı	Yüzde
1	Kesinlikle Katılıyorum	1.191	54%
2	Katılıyorum	613	28%
3	Kısmen Katılıyorum	305	14%
4	Katılmıyorum	61	3%
5	Hiç Katılmıyorum	35	2%
Toplam		2.205	100,00%

“Caminin içi ve dışı temizdir.” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin %54’ü (1191 kişi) kesinlikle katılıyorum; %2’i (613 kişi) katılıyorum; %14’ü (305 kişi) kısmen katılıyorum; %3’ü (61 kişi) katılmıyorum; %2’si (35 kişi) hiç katılmıyorum bölümünü işaretlemişlerdir. Öğrencilerin çoğunluğa göre, camilerin içi ve dışı temizdir.

3. Eğitici Olarak Din Görevlilerinin Durumu

3.1. Öğrencilerin Dersleri Kiminle Yaptığı

Almanya'da Diyanet İşleri Türk İslâm Birliği'ne bağlı dernekler bünyesindeki camilerin hemen hemen tamamında Türkiye'den Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından gönderilen görevliler bulunmaktadır. Bu görevliler, din hizmetlerinin yanı sıra din eğitimi hizmetlerini de yürütmektedirler. Ancak öğrencisi çok olan camilerde din görevlisine yardımcı olmak amacıyla Fahrî görevliler istihdam ettirilmektedir. Fahrî görevlilerin donanımı, bilgi birikimi ve diplomaları birbirinden oldukça farklıdır. Fahrî görevliler arasında ilâhiyat, İmam-Hatip, Kur'ân Kursu vb. okul veya kurslardan mezun olanların yanı sıra, herhangi bir örgün eğitim programından mezun olmadığı hâlde kendisini dinî ilimlerde yetiştirmiş kişiler de bulunabilmektedir. Fahrî görevlilerin herhangi bir resmî unvanı yoktur. Çoğunlukla herhangi bir ücret talep etmeden eğitim faaliyetlerine katkıda bulunmaktadırlar.

Ankete katılan öğrencilere derslerin kiminle yapıldığına dair sorulan soruya aşağıda (tablo-10) yer alan cevaplar verilmiştir.

Tablo 10: Derslerin Kiminle Yapıldığı

No	Dersin Eğitmeni	Kişi	Yüzde
1	Cami Hocası	1.204	54,60 %
2	Fahrî görevli	574	26,03 %
3	Her İkisi	407	18,46 %
4	Cevap Yok	20	0,91 %
Toplam		2.205	100,00 %

Ankete katılan öğrencilerin %54,60'ı (1204 kişi) cami hocasından, %26,03'ü (574 kişi) Fahrî görevliden, %18,46'sı (407 kişi) her ikisinden ders aldığını belirtmiştir. Öğrencilerin %0,91'i (20 kişi) ise bu soruya cevap vermemiştir. Bu verilere göre, öğrencilerin büyük bir kısmı cami hocasından ders aldığını belirtmiştir.

3.2. Derste Eğitmeni Anlama Oranı

"Hocanın anlattığı dersi çok iyi anlıyorum." şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin katılma durumu aşağıda (tablo-11) yer almaktadır.

Tablo 11: Öğrencilerin Dersi Anlama Oranı

No	Katılma Durumu	Sayı	Yüzde
1	Kesinlikle Katılıyorum	1.058	48%
2	Katılıyorum	752	34%
3	Kısmen Katılıyorum	324	15%
4	Katılmıyorum	44	2%
5	Hiç Katılmıyorum	21	1%
6	Cevap Yok	6	0%
Toplam		2.205	100%

“Hocanın anlattığı dersi çok iyi anlıyorum” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin %48’i (1058 kişi) kesinlikle katılıyorum; % 34’ü (752 kişi) katılıyorum; %15’i (324 kişi) kısmen katılıyorum; %2’si (44 kişi) katılmıyorum; %1’i (21 kişi) hiç katılmıyorum bölümünü işaretlemişlerdir. Öğrencilerin % 0’ı (6 öğrenci) herhangi bir cevap vermemiştir. Dersin verimliliği açısından hocanın iyi bir şekilde anlaşılması gerekmektedir. Öğrencilerin büyük bir kısmı derste hocayı anladığını belirtmiştir.

3.3. Öğrenci-Eğitmen İlişkisi

“Hocamız bize çok iyi davranmaktadır” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin katılma durumu aşağıda (tablo-12) yer almaktadır.

Tablo 12: Eğitimcilerin Öğrencilere İyi Davranma Durumu

No	Katılma Durumu	Sayı	Yüzde
1	Kesinlikle Katılıyorum	1.527	69%
2	Katılıyorum	463	21%
3	Kısmen Katılıyorum	149	7%
4	Katılmıyorum	31	1%
5	Hiç Katılmıyorum	20	1%
6	Cevap Yok	15	1%
Toplam		2.205	100 %

“Hocamız bize çok iyi davranmaktadır.” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin % 69’u (1527 kişi) kesinlikle katılıyorum; %21’i (463 kişi) katılıyorum; %7’si (149 kişi) kısmen katılıyorum; %1’i (31 kişi) katılmıyorum; % 1’i (20 kişi) hiç katılmıyorum bölümünü işaretlemişlerdir. Öğrencilerin % 1’i (15 kişi) herhangi bir cevap vermemiştir. Öğrenciler ile öğretmenler arasında iyi bir diyalogun olması ders verimliliğini pozitif

yönde etkilemektedir. Bu verilerden hareketle öğrenciler ile öğreticiler arasında iyi bir ilişkinin olduğunu söylemek mümkündür.

3.4. Öğrencinin Anlaşılmayan Konuları Eğitimciye Rahatlıkla Sorabilmesi

“Anlamadığım bir şeyi hocamıza rahatlıkla soruyorum” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin katılma durumu aşağıda (tablo-13) yer almaktadır.

Tablo 13: Öğrencinin Anlaşılmayan Konuları Hocaya Rahatlıkla Sorabilmesi

No	Katılma Durumu	Sayı	Yüzde
1	Kesinlikle Katılıyorum	1.325	60%
2	Katılıyorum	529	24%
3	Kısmen Katılıyorum	266	12%
4	Katılmıyorum	49	2%
5	Hiç Katılmıyorum	28	1%
6	Cevap Yok	8	0%
Toplam		2.205	100 %

“Anlamadığım bir şeyi hocamıza rahatlıkla soruyorum” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin %60'ı (1325 kişi) kesinlikle katılıyorum; %24'ü (529 kişi) katılıyorum; %12'si (266 kişi) kısmen katılıyorum; %2'si (49 kişi) katılmıyorum; %1'i (287 kişi) hiç katılmıyorum seçeneğini işaretlemişlerdir. Öğrencilerin %0'ı (8 öğrenci) ise herhangi bir cevap vermemiştir. Öğrenciler ile eğitimcilerin/öğreticilerin iletişimleri birbirine karşı olan saygı ve sevgileri ders verimliliğinde çok önemli bir husustur. Öğrencinin kendisini derste rahat hissetmesi ve hocaya/eğitimciye sorularını sorabilmesi öğrenilen konuların daha kalıcı olmasını sağlayacaktır. Bu verilere göre, öğrencilerin büyük bir kısmı derste anlamadığı bir konuyu rahatlıkla eğitimciye sorabilmektedir.

3.5. Ders Sırasında Eğitimcinin Zamanı Değerlendirme Becerisi

“Hocamız ders sırasında zamanı iyi bir şekilde kullanıyor.” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin katılma durumu aşağıda (tablo-14) yer almaktadır.

Tablo 14: Ders Sırasında Eğitimcinin Zamanı Değerlendirme Becerisi

No	Katılma Durumu	Sayı	Yüzde
1	Kesinlikle Katılıyorum	1.165	53%
2	Katılıyorum	642	29%
3	Kısmen Katılıyorum	290	13%
4	Katılmıyorum	67	3%
5	Hiç Katılmıyorum	36	2%
6	Cevap Yok	5	0%
Toplam		2.205	100%

“Hocamız ders sırasında zamanı iyi bir şekilde kullanıyor” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin %53’ü (1165 kişi) kesinlikle katılıyorum; % 29’u (642 kişi) katılıyorum; %13’ü (290 kişi) kısmen katılıyorum; %3’ü (67 kişi) katılmıyorum; %2’si (36 kişi) hiç katılmıyorum bölümünü işaretlemişlerdir. Öğrencilerin % 0’ı (5 öğrenci) ise herhangi bir cevap vermemiştir. Zaman eğitim ve öğretimin ayrılmaz bir parçasıdır. Zamanı dikkat bir şekilde kullanmak başarının ilk göstergesidir. Öğrencilere göre eğitimciler genel olarak zamanı iyi bir şekilde kullanmaktadırlar.

3.6. Ders Sırasında Eğitimcinin Sınıf Yönetimi Becerisi

“Hocamız sınıfta sessizliği yeterli düzeyde sağlayabiliyor.” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin katılma durumu aşağıda (tablo-15) yer almaktadır.

Tablo 15: Eğitimcinin Sınıfta Sessizliği Yeterli Düzeyde Sağlayabilme Durumu

No	Katılma Durumu	Sayı	Yüzde
1	Kesinlikle Katılıyorum	1.068	48%
2	Katılıyorum	699	32%
3	Kısmen Katılıyorum	337	15%
4	Katılmıyorum	57	3%
5	Hiç Katılmıyorum	42	2%
6	Cevap Yok	2	0%
Toplam		2.205	100 %

“Hocamız sınıfta sessizliği yeterli düzeyde sağlayabiliyor.” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin % 48’i (1068 kişi) kesinlikle katılıyorum; %32’si (699 kişi) katılıyorum; %15’i (337 kişi) kısmen katılıyorum; %3’ü (57 kişi) katılmıyorum; %2’si (42 kişi) hiç katılmıyorum seçeneğini işaretlemişlerdir. Öğrencilerin % 0’ı (2 öğrenci) herhangi bir cevap vermemiştir. Eğitimcinin derste sınıfa hâkim olması ve sınıf disiplin-

lini sağlaması ders verimliliğinin temininde oldukça önemli bir etkidir. Bu verilere göre eğitimciler sınıfta sessizliği sağlayabilmektedir. Olumsuz görüşte olan öğrencilerin sayısı oldukça azdır. Ancak sınıf disiplinin sağlanmasında bilinçli hareket edilmediğinde eğitimcilerin sergiledikleri davranışlar çocuklar üzerinde olumsuz bir etki bırakabilir. Bu da zamanla farkına varılmadan öğrenciler ile eğitimciler arasında iletişimin zayıflamasına ve çocukların cami derslerinden kopmasına sebep olabilmektedir.

3.7. Eğitmenin Dersi Eğlenceli Bir Şekilde İşleme Durumu

“Hocamız dersi eğlenceli bir şekilde işlemektedir” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin katılma durumu aşağıda (tablo-16) yer almaktadır.

Tablo 16: Hocanın Dersi Eğlenceli Bir Şekilde İşleme Durumu

No	Katılma Durumu	Sayı	Yüzde
1	Kesinlikle Katılıyorum	993	45%
2	Katılıyorum	757	34%
3	Kısmen Katılıyorum	348	16%
4	Katılmıyorum	73	3%
5	Hiç Katılmıyorum	27	1%
6	Cevap Yok	7	0%
Toplam		2.205	100%

“Hocamız dersi eğlenceli bir şekilde işlemektedir” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin %45’i (993 kişi) kesinlikle katılıyorum; %34’ü (757 kişi) katılıyorum; %16’sı (348 kişi) kısmen katılıyorum; %3’ü (73 kişi) katılmıyorum; %1’i (27 kişi) hiç katılmıyorum seçeneğini işaretlemişlerdir. Öğrencilerin %0’ı (7 öğrenci) ise herhangi bir cevap vermemiştir. Çocukları dersi eğlenerek ve zevkle öğrenmeleri ders verimliliği açısından oldukça önemlidir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu, öğretmenler ile ilgili olarak olumlu kanaat belirtmişlerdir.

4. Cami Derslerinde Yöntem Ve Uygulama

4.1. Cami Derslerinde Takip Edilen Ders Kitabı

Ankete katılan öğrencilerin derste takip ettikleri bir ders kitapları olup olmadığına dair sorulan soruya aşağıda (tablo-17) yer alan cevaplar verilmiştir.

Tablo 17: Öğrencilerin Ders Kitaplarına Dair Bilgiler

No	Ders Kitabı	Kişi	Yüzde
1	Evet	1.609	72,97 %
2	Hayır	563	25,53 %
3	Cevap Yok	33	1,50 %
Toplam		2.205	100,00 %

Araştırmamıza katılan öğrencilerin % 72,97'si (1609 kişi) derste bir kitap takip edildiğini, %25,53'ü (563 kişi) ise herhangi bir kitap takip etmediklerini belirtmişlerdir. %1,50'si (33 kişi) ise bu soruya cevap vermemiştir. Öğrencilerin büyük oranda bir ders kitabı takip ettiklerini belirtmelerinde Kur'ân-ı Kerim etkin olmuştur.

4.2. Eğitimde Kullanılan Ders Dökümanı ve Materyali İmkân

“Cami derslerinde ihtiyacımızı karşılayacak ölçüde eğitici ve öğretici materyale sahibiz.” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin katılma durumu aşağıda (tablo-18) yer almaktadır.

Tablo 18: Cami derslerinde İhtiyacı Karşılayacak Ölçüde Eğitici ve Öğretici Materyale Sahip Olma Durumu

No	Katılma Durumu	Sayı	Yüzde
1	Kesinlikle Katılıyorum	941	43%
2	Katılıyorum	747	34%
3	Kısmen Katılıyorum	376	17%
4	Katılmıyorum	63	3%
5	Hiç Katılmıyorum	67	3%
6	Cevap Yok	11	0%
Toplam		2.205	100,00%

Derslerin verimli bir şekilde işlenebilmesi için eğitici ve öğretici materyallere ihtiyaç duyulmaktadır. İhtiyacı karşılayacak yeterli eğitici ve öğretici materyale sahip olmak ile ilgili katılım sorusuna, öğrencilerin % 43'ü (941 kişi) kesinlikle katılıyorum; %34'ü (747 kişi) katılıyorum; %17'si (376 kişi) kısmen katılıyorum; %3'ü (63 kişi) katılmıyorum; %3'ü (67 kişi) hiç katılmıyorum bölümünü işaretlemişlerdir. 11 öğrenci ise bu soruya herhangi bir cevap vermemiştir.

Ders verimliliği açısından yeterli materyale sahip olmak oldukça önemlidir. Öğrencilerin büyük bir kısmı yeterli materyale sahip olduklarını belirtmişlerdir. Ancak her camide aynı ölçüde ihtiyacı karşılayacak düzeyde eğitici ve öğretici materyaller bulunmamaktadır. Ayrıca camilerde bir materyal birliğinden de söz etmek mümkün değildir. Almanya'da tüm DİTİB

camileri bünyesinde çocuklara yönelik yapılan cami derslerinde bir müfredat birliğinin sağlanmasına ve ihtiyacı karşılayacak ölçüde ders materyallerinin hazırlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

4.3. Ders sırasında Projeksiyon, Bilgisayar ve İnternet Kullanımı

“Ders sırasında gerektiğinde projeksiyon, bilgisayar ve internet yeterli düzeyde kullanılmaktadır.” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin katılma durumu aşağıda (tablo-19) yer almaktadır.

Tablo 19: Ders Sırasında Gerektiğinde Projeksiyon, Bilgisayar ve İnternet Kullanım Durumu

No	Katılma Durumu	Sayı	Yüzde
1	Kesinlikle Katılıyorum	332	15%
2	Katılıyorum	415	19%
3	Kısmen Katılıyorum	467	21%
4	Katılmıyorum	339	15%
5	Hiç Katılmıyorum	632	29%
6	Cevap Yok	20	1%
Toplam		2.205	100%

“Ders sırasında gerektiğinde projeksiyon, bilgisayar ve internet yeterli düzeyde kullanılmaktadır.” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin %15’i (332 kişi) kesinlikle katılıyorum; %19’u (415 kişi) katılıyorum; %21’i (467 kişi) kısmen katılıyorum; %15’i (339 kişi) katılmıyorum; %29’u (632 kişi) hiç katılmıyorum bölümünü işaretlemişlerdir. Öğrencilerin %1’i (20 kişi) herhangi bir cevap vermemiştir. Derslerin verimli bir şekilde işlenebilmesi için zaman zaman projeksiyon, bilgisayar ve internete ihtiyaç duyulmaktadır. Derslerde görsel materyallerin kullanılması, öğrencilerin derse daha fazla ilgi duymasını ve dersin daha verimli olmasını sağlayan etkenlerdendir. Bugün artık projeksiyon, bilgisayar ve internet eğitim ve öğretimin bir parçası olmuştur. Bu ihtiyacı gören cami yönetimleri, imkânlar ölçüsünde sınıflara cami eğitim ve öğretimine katkıda bulunmak amacıyla projeksiyon, bilgisayar, internet ve akıllı tahta temin etmişlerdir. Ancak öğrencilerin neredeyse 1/3’ü (% 29) bu tür imkânlardan hiç istifade edemediklerini belirtmişlerdir.

4.4. Ders Dili Tercih

Cami derslerinde kullanılan dil, ders verimliliğini olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir. Almanya’da DİTİB camilerinde görev yapan din görevlileri aynı zamanda cami derslerinin hocası/öğretmenidir. Ders dili

Türkçe'dir. Din görevlilerinin Almanca dil bilgileri yeterli olmadığından dolayı, camilerde çocuklarla yapılan derslerde mecburen dersler Türkçe işlenmektedir. Ancak fahri öğreticilerin bir kısmı ihtiyaç olduğunda dersleri Almanca anlattıkları gözlemlenmiştir.

Almanya'da yetişen Türkiye kökenli çocuklar için Türkçe, aile içerisinde kısıtlı ve belli kelimelerle konuşulan bir dildir. Almanca ise okulda, sporda, arkadaş ortamında ve neredeyse hayatın her alanında mecburen konuşmak zorunda oldukları bir dildir. Araştırmamıza katılan öğrencilere cami derslerinin hangi dilde olmasını istersiniz diye bir soru yöneltildi. Öğrencilerin vermiş oldukları cevaplar aşağıda (tablo-20) yer almaktadır.

Tablo 20: Öğrencilerin Cami Derslerinde Dil Tercihi

No	Ders Dili	Sayı	Yüzde
1	Sadece Türkçe	842	38,19%
2	Sadece Almanca	72	3,27%
3	Her İki Dilde	1.288	58,41%
4	Cevap Yok	3	0,14%
Toplam		2.205	100,00%

Tablo-20'de görüldüğü üzere öğrencilerin %3,27'si (72 kişi) sadece Almanca, %38,19'u (842 kişi) sadece Türkçe ve %58,41'i (1288 kişi) ise ders dilinin hem Türkçe hem de Almanca olmasını istemektedirler. Bu soruyu yaş gruplarına göre sorgulattığımızda sonuçlar birbirine yakın çıkmıştır. Bu verilere göre sadece Almanca isteyenlerin sayısının oldukça az olması düşündürücüdür. Öğrencilerin büyük bir kısmı ders dilinin her iki dilde olmasını istemektedirler. Bu isteklerinin altında yatan sebepleri iyi tespit etmek gerekmektedir. Birkaç öğrenci anket formundaki bu sorunun altına parantez içerisinde şöyle bir not düşmüştür: "Biz cami derslerinde din dersi işlerken aynı zamanda Türkçe'de öğrenmekteyiz." Öğrencilerin yazmış olduğu bu not oldukça önemlidir. Ders dilinin Türkçe olması, dolaylı olarak öğrencilerin Türkçe dilbilgisine katkıda bulunmaktadır. Ancak Almanca'dan da öğrenciler vazgeçmemektedirler. Çünkü Almanca onların ders dili olmakla birlikte onunla konuşmakta ve onunla düşünmektedirler. Aslında Almanca tercihi, derslerin daha iyi anlaşılma isteğinden kaynaklanmaktadır.

Eğiticilerden cami derslerini iki dilde işlemelerini talep etmek mümkün değildir. Çünkü Türkiye'den Almanya'ya giden din görevlilerinin büyük bir kısmının Almanca dil seviyesi oldukça düşüktür. Bu dil seviyesi ile camilerde derslerin bir kısmını Almanca işlemek mümkün değildir. Ancak öğrencilerin bu isteğini karşılamak üzere birtakım çalışmaların yapılması da gerekmektedir.

4.5. Cami Derslerinin Öğrenciler Açısından İlgi Çekici Olması

“Cami derslerinin içeriği benim ilgimi çekecek şekilde düzenlenmiştir.” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin katılma durumu aşağıda (tablo-21) yer almaktadır.

Tablo 21: Cami Derslerinin İçeriğinin İlgi Çekiciliği

No	Katılma Durumu	Sayı	Yüzde
1	Kesinlikle Katılıyorum	1.062	48%
2	Katılıyorum	751	34%
3	Kısmen Katılıyorum	331	15%
4	Katılmıyorum	45	2%
5	Hiç Katılmıyorum	11	0%
6	Cevap Yok	5	0%
Toplam		2.205	100%

“Cami derslerinin içeriği benim ilgimi çekecek şekilde düzenlenmiştir” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin %48’i (1.062 kişi) kesinlikle katılıyorum; %34’ü (751 kişi) katılıyorum; %15’i (331 kişi) kısmen katılıyorum; %2’si (45 kişi) katılmıyorum; %0’ı (11 kişi) hiç katılmıyorum bölümünü işaretlemişlerdir. Öğrencilerin %0’ı (5 kişi) ise herhangi bir cevap vermemiştir. Bu verilere göre, cami derslerine devam eden öğrencilerin cami derslerinden memnun olduklarını söylemek mümkündür.

4.6. Öğrencilere Göre Camide Öğrenilen Bilgilerin Günlük ve Daha Sonraki Yaşamdaki Değeri

“Camide edindiğim bilgilerin günlük hayatta ve daha sonraki öğrenim hayatımda işime yarayacağını düşünüyorum.” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin katılma durumu aşağıda (tablo-22) yer almaktadır.

Tablo 22: Camide Öğrenilen Bilgilerin Günlük ve Daha Sonraki Yaşamdaki Değeri

No	Katılma Durumu	Sayı	Yüzde
1	Kesinlikle Katılıyorum	1.360	62%
2	Katılıyorum	605	27%
3	Kısmen Katılıyorum	196	9%
4	Katılmıyorum	23	1%
5	Hiç Katılmıyorum	16	1%
6	Cevap Yok	5	0%
Toplam		2.205	100%

“Camide edindiğim bilgilerin günlük hayatta ve daha sonraki öğrenim hayatımda işime yarayacağını düşünüyorum.” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin %62’si (1.360 kişi) kesinlikle katılıyorum; %27’si (605 kişi) katılıyorum; %9’u (196 kişi) kısmen katılıyorum; %1’i (23 kişi) katılmıyorum; %1’i (16 kişi) hiç katılmıyorum bölümünü işaretlemişlerdir. Öğrencilerin %0’ı (5 kişi) ise herhangi bir cevap vermemiştir. Bu veriler, cami derslerine öğrencilerin vermiş olduğu değeri göstermektedir. Öğrenilen bilgilerin daha sonraki yaşamlarında kendileri için gerekli olduğunu düşünmeleri oldukça önemli bir husustur.

4.7. Öğrencilerin Camide Hz. Peygamber ve İslâm Büyükleri Tanıma Durumu

“Camide Hz. Peygamberi ve İslâm büyüklerini daha iyi tanıdım ve onlara sevgim arttı” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin katılım durumu aşağıda (tablo-23) yer almaktadır.

Tablo 23: Öğrencilerin Camide Hz. Peygamber ve İslâm Büyükleri Tanıma Durumu

No	Katılma Durumu	Sayı	Yüzde
1	Kesinlikle Katılıyorum	1.539	70%
2	Katılıyorum	508	23%
3	Kısmen Katılıyorum	123	6%
4	Katılmıyorum	21	1%
5	Hiç Katılmıyorum	13	1%
6	Cevap Yok	1	0%
Toplam		2.205	100%

“Camide Hz. Peygamberi ve İslâm büyüklerini daha iyi tanıdım ve onlara sevgim arttı” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin %70’i (1.539 kişi) kesinlikle katılıyorum; %23’ü (508 kişi) katılıyorum; %6’sı (123 kişi) kısmen katılıyorum; %1’i (21 kişi) katılmıyorum; %1’i (13 kişi) hiç katılmıyorum bölümünü işaretlemişlerdir. Öğrencilerin %0’ı (1 kişi) ise herhangi bir cevap vermemiştir. Öğrencilerin büyük bir kısmı cami derslerinde Hz. Peygamberi ve İslâm büyüklerini daha yakından tanıdıklarını ve onlara karşı sevgilerinin arttığını belirtmişlerdir. İdeal müminlerin yetişmesinde İslâm büyüklerinin yakından tanınması büyük önem arz etmektedir.

4.8. Öğrencilerin Camide Temel Ahlâkî Değerleri Öğrenme Durumu

“Camide öğrencilere temel Ahlâkî değerler (doğruluk, dürüstlük, yar-

dımseverlik, vb.) kazandırılmaktadır” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin katılma durumu aşağıda (tablo-24) yer almaktadır.

Tablo 24: Camide öğrencilerin Temel Ahlâkî Değerleri (doğruluk, dürüstlük, yardımseverlik, vb. Öğrenme Durumu

No	Katılma Durumu	Sayı	Yüzde
1	Kesinlikle Katılıyorum	1.306	59%
2	Katılıyorum	665	30%
3	Kısmen Katılıyorum	189	9%
4	Katılmıyorum	17	1%
5	Hiç Katılmıyorum	11	0%
6	Cevap Yok	17	1%
Toplam		2.205	100%

Ahlâkî ilke ve değerlerin olmadığı bir toplumda huzur ve mutluluğun olması mümkün değildir. Ahlâkî değerler insanların bir arada yaşamalarının teminatıdır. Geçmişte ve günümüzde birçok toplumun geçirdiği bunalım ve huzursuzluğun sebebi Ahlâkî çöküşten kaynaklanmaktadır. İnsanların hangi durumlarda nasıl davranmaları gerektiğini bilmeleri ancak sağlıklı bir eğitimle mümkün olmaktadır. Bu bağlamda din eğitimi verilen mekânlarda öğrencilere Ahlâkî değerlerin kazandırılması büyük önem arz etmektedir. “Camide öğrencilere temel Ahlâkî değerler (doğruluk, dürüstlük, yardımseverlik, vb.) kazandırılmaktadır.” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin %59’u (1.306 kişi) kesinlikle katılıyorum; %30’u (665 kişi) katılıyorum; %9’u (189 kişi) kısmen katılıyorum; %1’i (17 kişi) katılmıyorum; %0’ı (11 kişi) hiç katılmıyorum bölümünü işaretlemişlerdir. Öğrencilerin %1’i (17 kişi) ise herhangi bir cevap vermemiştir. Öğrencilerin büyük bir kısmı cami derslerinde kendilerine temel ahlâkî değerlerin kazandırıldığını belirtmişlerdir.

4.9. Öğrencilerin Camide Âdet, Gelenek ve Göreneklerimize Ait Değerleri Öğrenme Durumu

“Camide âdet, gelenek ve göreneklerimize ait değerler kazandırılmaktadır.” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin katılma durumu aşağıda (tablo-25) yer almaktadır.

Tablo 25: Öğrencilerin Camide Âdet, Gelenek ve Göreneklerimize Ait Değerleri Öğrenme Durumu

No	Katılma Durumu	Sayı	Yüzde
1	Kesinlikle Katılıyorum	1.002	45%
2	Katılıyorum	787	36%
3	Kısmen Katılıyorum	307	14%
4	Katılmıyorum	50	2%
5	Hiç Katılmıyorum	37	2%
6	Cevap Yok	22	1%
Toplam		2.205	100%

“Camide âdet, gelenek ve göreneklerimize ait değerler kazandırılmaktadır.” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin %45’i (1002 kişi) kesinlikle katılıyorum; %36’sı (787 kişi) katılıyorum; %14’ü (307 kişi) kısmen katılıyorum; %2’si (50 kişi) katılmıyorum; %2’si (37 kişi) hiç katılmıyorum bölümünü işaretlemişlerdir. Öğrencilerin %1’i (22 kişi) ise herhangi bir cevap vermemiştir. Gelenek, görenek ve âdetlerin kuşaktan kuşağa aktarılması kimliğin ve kültürün muhafazası anlamına gelir. Bu bağlamda camiler yurtdışında çok büyük bir görev ifâ etmektedir. Öğrenciler camiye adım attıktan sonra farkına vararak veya varmayarak birçok kültürel değeri elde etmektedirler. Bu verilere göre öğrenciler, camide âdet, gelenek ve göreneklerimize ait değerleri öğrenmektedirler.

4.10. Öğrencilerin Camide Öğrendikleri Bilgileri Aileleri ile Paylaşma Durumu

“Camide öğrendiğim bilgileri başta ailem olmak üzere çevremdekilerle paylaşıyorum” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin katılım durumu aşağıda (tablo-26) yer almaktadır. **Tablo 26:** Camide Öğrenilen Bilgilerin Başkaları ile Paylaşılma Durumu

No	Katılma Durumu	Sayı	Yüzde
1	Kesinlikle Katılıyorum	825	37%
2	Katılıyorum	733	33%
3	Kısmen Katılıyorum	459	21%
4	Katılmıyorum	125	6%
5	Hiç Katılmıyorum	58	3%
6	Cevap Yok	5	0%
Toplam		2.205	100%

“Camide öğrendiğim bilgileri başta ailem olmak üzere çevremdekilerle paylaşıyorum” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin %37’si (825 kişi) kesinlikle katılıyorum; %33’ü (733 kişi) katılıyorum; %21’i (459 kişi) kısmen katılıyorum; %6’sı (125 kişi) katılmıyorum; %3’ü (58 kişi) hiç katılmıyorum bölümünü işaretlemişlerdir. Öğrencilerin %0’ı (5

kişi) ise herhangi bir cevap vermemiştir. Bu verilere göre, öğrencilerin büyük bir çoğunluğu camide öğrendikleri bilgileri aileleri ile paylaşmamaktadır. Öğrencilerin cami derslerinde öğrendikleri bilgileri aileleri ile paylaşmaları hem öğrenciler hem de aileler üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir ve çift yönlü bir fayda sağlamaktadır. Birincisi, öğrenci camide öğrendiği bilgiyi ailesi ile paylaştığında bilgisi pekişmiş ve daha kalıcı hâle gelmiş olacaktır. İkinci ise camide öğrenilen bilgiler ailelere taşınmış olacaktır. Böyle bir fayda elde etmek için din eğitimcileri öğrencilerine mutlaka camide öğrendikleri bilgileri aileleri ile paylaşmalarını telkin etmelidirler.

4.11. Öğrencilerin Arkadaşlarını Cami Derslerine Katılmalarını Tavsiye Etme Durumu

“Çevremdeki arkadaşlarımla cami derslerine katılmalarını tavsiye edebilirim” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin katılım durumu aşağıda (tablo-27) yer almaktadır.

Tablo 27: Öğrencilerin Arkadaşlarını Cami Derslerine Katılmaya Tavsiyeleri

No	Katılma Durumu	Sayı	Yüzde
1	Kesinlikle Katılıyorum	1.014	46%
2	Katılıyorum	683	31%
3	Kısmen Katılıyorum	322	15%
4	Katılmıyorum	119	5%
5	Hiç Katılmıyorum	62	3%
6	Cevap Yok	5	0%
Toplam		2.205	100,00%

“Çevremdeki arkadaşlarımla cami derslerine katılmalarını tavsiye edebilirim” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin %46’sı (1.014 kişi) kesinlikle katılıyorum; %31’i (683 kişi) katılıyorum; %15’i (322 kişi) kısmen katılıyorum; %5’sı (119 kişi) katılmıyorum; %3’ü (62 kişi) hiç katılmıyorum bölümünü işaretlemişlerdir. Öğrencilerin %0’ı (5 kişi) ise herhangi bir cevap vermemiştir. Öğrencilerin yarısına yakını arkadaşlarını cami derslerine katılmalarını kesinlikle tavsiye edebileceğini belirtmektedir. Bu durum, öğrencilerin cami derslerinden memnuniyetlerinin bir göstergesidir.

4.12. Öğrencilerin Camide Öğrendikleri Bilgileri Alman Arkadaşları İle Paylaşabilme Durumu

“Camide öğrendiğim bilgileri okuldaki bazı Alman arkadaşlarımla paylaşabiliyorum.” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin katılım durumu aşağıda (tablo-28) yer almaktadır.

Tablo 28: Camide Öğrenilen Bilgilerin Alman Arkadaşlarıyla Paylaşılma Durumu

No	Katılma Durumu	Sayı	Yüzde
1	Kesinlikle Katılıyorum	515	23%
2	Katılıyorum	617	28%
3	Kısmen Katılıyorum	532	24%
4	Katılmıyorum	270	12%
5	Hiç Katılmıyorum	265	12%
6	Cevap Yok	6	0%
Toplam		2.205	100,00%

“Camide öğrendiğim bilgileri okuldaki bazı Alman arkadaşlarım ile konuşabiliyorum” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin %23’ü (515 kişi) kesinlikle katılıyorum; %28’i (617 kişi) katılıyorum; %24’ü (532 kişi) kısmen katılıyorum; %12’si (270 kişi) katılmıyorum; %12’si (265 kişi) hiç katılmıyorum bölümünü işaretlemişlerdir. Öğrencilerin %0’ı (6 kişi) herhangi bir cevap vermemiştir. Bu verilere göre, öğrenciler cami derslerinde öğrendikleri bilgileri okuldaki Alman arkadaşları ile paylaşma noktasında sıkıntı yaşadıkları sonucunu çıkarılabilir. Bu katılım sorusuna hiç katılmıyorum şıkkını işaretleyenlerin oranı oldukça yüksektir.

4.13. Camide Düzenlenen Yarışmalar

“Camide yapılan yarışmaları iyi buluyorum (Ezan, Kur’ân, hutbe ve dinî bilgiler)” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin katılma durumu aşağıda (tablo-29) yer almaktadır.

Tablo 29: Camide Yapılan Yarışmaları (Ezan, Kur’ân, hutbe ve dinî bilgiler) Değerlendirme Durumu

No	Katılma Durumu	Sayı	Yüzde
1	Kesinlikle Katılıyorum	1.020	46%
2	Katılıyorum	646	29%
3	Kısmen Katılıyorum	337	15%
4	Katılmıyorum	85	4%
5	Hiç Katılmıyorum	94	4%
6	Cevap Yok	23	1%
Toplam		2.205	100 %

“Camide yapılan yarışmaları iyi buluyorum (Ezan, Kur’ân, hutbe ve dinî bilgiler)” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin %46’sı (1020 kişi) kesinlikle katılıyorum; %29’u (646 kişi) katılıyorum; %15’i

(337 kişi) kısmen katılıyorum; % 4'ü (85 kişi) katılmıyorum; %4'ü (94 kişi) hiç katılmıyorum bölümünü işaretlemişlerdir. Öğrencilerin % 1'i (23 kişi) ise herhangi bir cevap vermemiştir. Camilerde yapılan bilgi ve beceri yarışmaları öğrencilerin motivasyonunu arttırmaktadır. Bu verilere göre, öğrencilerin büyük bir kısmı bu tür yarışmaları faydalı bulmaktadır.

4.14. Camide Sosyal ve Kültürel Faaliyetlerin Yeterliliği

“Camide öğrencilere yönelik yeterli miktarda sosyal, kültürel faaliyetler düzenlenmektedir” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin katılma durumu aşağıda (tablo-30) yer almaktadır.

Tablo 30: Öğrencilere Göre Camide Kendilerine Yönelik Yeterli Miktar da Sosyal, Kültürel Faaliyetler Düzenlenme Durumu

No	Katılma Durumu	Sayı	Yüzde
1	Kesinlikle Katılıyorum	786	36%
2	Katılıyorum	652	30%
3	Kısmen Katılıyorum	519	24%
4	Katılmıyorum	145	7%
5	Hiç Katılmıyorum	94	4%
6	Cevap Yok	9	0%
Toplam		2.205	100%

“Camide öğrencilere yönelik yeterli miktarda sosyal, kültürel faaliyetler düzenlenmektedir.” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin %36'sı (786 kişi) kesinlikle katılıyorum; %30'u (652 kişi) katılıyorum; %24'ü (519 kişi) kısmen katılıyorum; %7'si (145 kişi) katılmıyorum; %4'ü (94 kişi) hiç katılmıyorum seçeneğini işaretlemişlerdir. Öğrencilerin % 0'ı (9 kişi) ise herhangi bir cevap vermemiştir. Sosyal ve kültürel etkinliklerin cami derslerine iştirak eden öğrencilerin motivasyonunu arttırdığı ve cami ile olan bağlarını kuvvetlendirdiği gözlemlenmiştir. Yukarıdaki verilere göre, camilerde öğrencilere yönelik sosyal ve kültürel etkinliklerin artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

4.15. Camide Öğrencilerle İlgili Konularda Onların Görüşlerinin Alınma Durumu

“Camide öğrencilerle ilgili alınan kararlarda bizlerin görüşleri de alınır” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin katılma durumu aşağıda (tablo-31) yer almaktadır.

Tablo 31: Öğrenciler Göre Camide Kendileri İle İlgili Alınan Kararlarda Görüşlerinin Sorulma Durumu

No	Katılma Durumu	Sayı	Yüzde
1	Kesinlikle Katılıyorum	818	37%
2	Katılıyorum	728	33%
3	Kısmen Katılıyorum	439	20%
4	Katılmıyorum	117	5%
5	Hiç Katılmıyorum	86	4%
6	Cevap Yok	17	1%
Toplam		2.205	100%

“Camide öğrencilerle ilgili alınan kararlarda bizlerin görüşleri de alınır.” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin %37’si (818 kişi) kesinlikle katılıyorum; %33’ü (728 kişi) katılıyorum; %20’si (439 kişi) kısmen katılıyorum; % 5’i (117 kişi) katılmıyorum; %4’ü (86 kişi) hiç katılmıyorum seçeneğini işaretlemişlerdir. Öğrencilerin %1’i (17 kişi) ise herhangi bir cevap vermemiştir. Öğrencilerin cami derslerini içselleştirip benimseyebilmeleri için bazı hususlara dikkat edilmesi gerekmektedir. Öğrenciler ile ilgili yapılacak herhangi bir işte kendilerinin görüşlerine başvurulması onların konuyu sahiplenmelerini sağlayacak ve arzu edilen hedefe daha rahat ulaşabileceklerdir.

4.16. Cami Yönetimi ve Cemaatinin Öğrencilere Karşı Tutumu

“Cami yönetimi ve cami cemaati öğrenciye güler yüzlü ve nazik davranmaktadır.” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin katılma durumu aşağıda (tablo-32) yer almaktadır.

Tablo 32: Öğrencilere Göre Cami Yönetimi ve Cami Cemaatinin Kendilerine Güler Yüzlü ve Nazik Davranma Durumu

No	Katılma Durumu	Sayı	Yüzde
1	Kesinlikle Katılıyorum	1.159	53%
2	Katılıyorum	654	30%
3	Kısmen Katılıyorum	282	13%
4	Katılmıyorum	64	3%
5	Hiç Katılmıyorum	44	2%
6	Cevap Yok	2	0%
Toplam		2.205	100,00%

“Cami yönetimi ve cami cemaati öğrenciye güler yüzlü ve nazik davranmaktadır.” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin % 53’ü (1.159 kişi) kesinlikle katılıyorum; %30’u (654 kişi) katılıyorum;

%13'ü (282 kişi) kısmen katılıyorum; %3'ü (64 kişi) katılmıyorum; %2'si (44 kişi) hiç katılmıyorum seçeneğini işaretlemişlerdir. Öğrencilerin % 0 (2 kişi) ise herhangi bir cevap vermemiştir. Öğrenciler camide sadece eğitimciler ile muhatap olmamakta camiye geliş gidişlerinde cami yönetimi ve cemaatiyle de karşılaşmaktadırlar. Öğrencilere camide gösterilen ilgi ve alâka onların cami ile olan bağlantılarını daha da kuvvetlendirecektir.

4.17. Cami/Dernek Yönetiminin Eğitime Katkı Durumu

“Cami/Dernek yönetimi bizim eğitimimiz için her türlü imkânı hazırlamaktadır.” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin katılma durumu aşağıda (tablo-33) yer almaktadır.

Tablo 33: Öğrencilere Göre Cami/Dernek Yönetiminin Eğitimlerinde Katkı Durumu

No	Katılma Durumu	Sayı	Yüzde
1	Kesinlikle Katılıyorum	873	40%
2	Katılıyorum	808	37%
3	Kısmen Katılıyorum	345	16%
4	Katılmıyorum	101	5%
5	Hiç Katılmıyorum	51	2%
6	Cevap Yok	27	1%
Toplam		2.205	100,00%

“Cami/Dernek yönetimi bizim eğitimimiz için her türlü imkânı hazırlamaktadır” şeklinde oluşturulan katılım sorusuna, öğrencilerin %40'ı (873 kişi) kesinlikle katılıyorum; %37'si (808 kişi) katılıyorum; %16'sı (345 kişi) kısmen katılıyorum; %5'i (101 kişi) katılmıyorum; %2'si (51 kişi) hiç katılmıyorum seçeneğini işaretlemişlerdir. Öğrencilerin % 1'i ise (27 kişi) herhangi bir cevap vermemiştir. Camilerde görev yapan yöneticiler imkânlar ölçüsünde eğitim faaliyetlerinde maddî ve mânevî katkıda bulunmaktadır. Bu verilere göre öğrencilerin çoğunluğu, dernek veya cami yönetimlerinin kendileri için yapmış oldukları fedakârlıkların farkındadırlar.

4.18. Cami Derslerinde En Çok Öğrenmek İstenilen Konular

Anketin sonunda öğrencilere en çok öğrenmek istedikleri konular ile ilgili beklentileri soruldu. “Temel dinî bilgileri öğrenmek, Kur'an okumayı öğrenmek, sûreleri ezberlemek, gelenek ve görenekleri öğrenmek, namaz kılmayı öğrenmek ve diğer” şeklinde altı seçenek verilmiş olup birden fazla şıkkı işaretleyebilecekleri belirtildi. Bu soruya öğrencilerin vermiş olduğu cevaplar aşağıda (tablo-34) yer almaktadır.

Tablo 34: En Çok Öğrenmek İstenen Konular

No	En Çok Öğrenmek İstenen Konular	Sayı
1	Temel Dinî bilgileri Öğrenmek	2.112
2	Kur'ân Okumayı Öğrenmek	2.147
3	Sûreleri Ezberlemek	2.108
4	Gelenek ve Görenekleri Öğrenmek	2.051
5	Namaz Kılmayı Öğrenmek	2.106
6	Diğer	203

2112 kişi temel dinî bilgiler; 2147 kişi Kur'ân okumayı öğrenme; 2108 kişi sûreleri ezberleme; 2051 kişi gelenek ve görenekleri öğrenme; 2106 kişi namaz kılmayı öğrenme seçeneğini işaretlemiştir. 203 öğrenci ise diğer seçeneğini işaretlemiştir. Diğer seçeneğinde ise öğrenciler en çok öğrenmek istedikleri konularını şöyle belirtmişlerdir: Dini yaşama ve yaşatma ile ilgili bilgiler, topluma faydalı birey olma, Türkçe dersi, cennete gitmek için neler yapılması lâzım, film izlemek, sevgi-saygı, meslek bilgileri, ölüm ötesi (ölmüş ne olacak), Osmanlı tarihi, hadîs-i şerifler, kahvaltılı sohbet, geleceğe hazırlanmak, Kur'ân'ı ezberlemek, tecvit, helâl ve haramlar, dini savunma, sosyal çevrede davranışlar, kişinin dinî inançlarını sözlü savunması, din nasıl başladı, geziler, birlik beraberlik, diğer dinler, Almanya'da Müslümanları ilgilendiren meseleler, ilahiler, İslâm hakkında her şey, hocanın bildiği her şey, okulda felsefe derslerinde öğrendiğimiz konular, istiklâl marşı, peygamberler tarihi, Türkiye tarihi, Allah'ı yakından tanımak, oyun oynamak, İslâmî hikâyeler, Hz. Muhammed (s.a.s.)'in hayatı, Arapça öğrenmek, dört büyük mezhep, tarikatlar, iyi insan olma, başka camileri ziyaret, sûrelerin mânasını öğrenmek, Kur'ân'ın meâlîni analiz, gezi ve sinemaya gitmek, Osmanlıca öğrenmek, hutbe okumak.

Bu verilere göre, öğrenciler temel dinî bilgilerin yanı sıra cami derslerinde yukarıda belirtilen konuları da öğrenmek istemektedirler. Bu istek ve arzuların eğitim ile ilgili yapılacak çalışmalarda (müfredat, materyal vs.) dikkate alınması gerekmektedir.

Sonuç

Almanya'da camiler hizmet vermeye başladığı tarihten itibaren ihtiyaç duyan her yaş grubuna yaygın din eğitimi vermiş ve vermeye de devam etmektedir. Camilerde 7'den 70'e her yaş grubuna din eğitimi hizmeti verilse de asıl muhatap ve hedef kitle çocuklar ve gençlerdir. Din eğitimi hizmetleri, kültürel kimliğin korunması ve devam ettirilmesinde oldukça önemli bir

görev ifâ etmektedir. Almanya'da cami dersleri yaygın bir eğitim modeli olduğundan dolayı, bugüne kadar binlerce öğrenci bu eğitim programından istifade etmiştir.

Almanya'da camilerde yürütülen din eğitimi hizmetlerinin mevcut durumunu ve sorunlarını tespit edip çözüm öneri sunmak amacıyla yapılan bu çalışmaya 2205 öğrenci iştirak etmiştir. Öğrencilere yönelik hazırlanan anket, Almanya'da 13 Din Hizmetleri Ataşeliği bölgesinde toplam 70 camide uygulanmıştır.

Yurtdışında camilerde ideal bir din eğitimi için fizikî, beşerî ve öğretimsel unsurların veya değişkenlerin birbiriyle uyumlu olması gerekmektedir. Bu çerçevede bu çalışmada elde edilen verileri göz önünde bulundurarak şu önerilerde bulunabiliriz:

Fizikî Unsurlar;

- Derslerin verimli ve düzenli bir şekilde işlenebilmesi için mutlaka sınıf ortamına ihtiyaç duyulmaktadır. Tüm camilerde sınıf ortamının oluşması için cami yönetimleri ile velileri teşvik etmek gerekmektedir. Sınıf ortamı öğrencilerin hoşuna gidecek ve onlara cazip gelecek bir şekilde dizayn edilmelidir. Sınıfların dizayn işlemlerinde bizzat öğrencilerin de katkıda bulunmaları sağlanmalıdır.
- Camide çocukların ders aralarında güzel vakit geçirebilecekleri ve oynayabilecekleri mekânlara ihtiyaç vardır. Bu tür mekânlar öğrencilerin kendi arasında oyun oynamalarını sağlayacak ve bu vesile ile kaynaşabileceklerdir. Cami derslerine devam eden öğrenciler kendi aralarında ne kadar çok kaynaşabilirlerse, camiye olan bağlılıkları da o derece artacaktır.

Beşerî Unsurlar;

Eğitimciler/Din Görevlileri;

- Diyanet İşleri Başkanlığı yurtdışında din görevlisi görevlendirmek üzere sınavlar açmaktadır. Bu sınavlara başvuran kişiler, belli bir takım süreçlerden geçtikten sonra başarılı oldukları takdirde din görevlisi olarak yurt dışında görevlendirilmektedirler. Ancak yurt dışındaki camilerde din görevlisinden ziyâde din eğitimcisine ihtiyaç duyulmaktadır. Din eğitimciliği vasfı olan personelin yurt dışında istihdamı oldukça zarûfî bir durumdur. Eğitimcilik yönü olmayan din görevlilerinin büyük bir kısmının, camilerdeki eğitim faaliyetlerinde oldukça zorlandıkları gözlemlenmiştir. Din eğitimi konusunda başarılı olamayan din görevlilerinin, cemaat nezdinde itibarları da sarsılabilmektedir. Bu çerçevede yurt-

dışı personel seçiminde görevlendirilecek kişinin eğitimcilik yönünün olup olmadığı tespit edilmelidir.

- Öncelikle eğitimcilik yönü ve tecrübesi olan personel yurtdışında istihdam edilmelidir. Yurt dışında imamlık vazifesi yapacak personelden ziyâde çocukların ve gençlerin din eğitimlerine katkıda bulunacak personele gereksinim duyulmaktadır. Verimli ders işleme teknikleri konusunda yeterli bilgiye sahip olmayan görevlilerden, cami derslerinde üst düzey bir başarı beklenmesi yanlış olacaktır. Bu bağlamda pedagojik formasyona sahip olan kişilere yurt dışı görevlendirmelerde öncelik verilmeli ve bu hususa dikkat çekilmelidir.
- Din görevlilerinin yurt dışı görev öncesinde gidecekleri ülkenin dilini öğrenmesi hususunda daha donanımlı gidebilmeleri sağlanmalıdır. Dil öğrenen personele yurt dışı sınavlarında pozitif ayrımcılık yapılarak, yabancı dil öğrenimi dolaylı olarak teşvik edilmelidir.
- Din görevlilerinin görev öncesi iştirak ettikleri yurt dışı göreve hazırlık seminerleri sürekli güncellenmelidir. Etkili din eğitimi, sınıf yönetimi gibi konular yoğun bir şekilde işlenmelidir. Bu konu ile ilgili bir arşiv oluşturularak yurt dışına gönderilecek personelle paylaşılmalıdır. Ayrıca genç ve çocuk psikolojisi ile ilgili kitapların okunması önerilmelidir.
- Eğiticinin, öğrencileri ile iyi bir diyaloga girebilmesi için mutlaka kendini öğrencilerine sevdirmesi gerekmektedir. Sevgi üzerinden kurulan bağ, derslerin daha verimli ve kalıcı olmasını sağlayacaktır. Öğrencinin kendisini derste rahat hissetmesi ve hocaya çok rahat soru sorabileceği ortamlar hazırlanmalıdır.
- Ders sırasında sınıf disiplinini sağlayabilen bir eğitimci derslerinin daha faydalı olmasını temin edebilir. Ancak sınıf disiplinin oluşturulmasında bilinçli hareket edilmelidir. Eğitimcilerin sergiledikleri bazı davranışlar çocuklar üzerinde olumsuz bir etki bırakabilir. Bu da zamanla farkına varılmadan öğrenciler ile eğitimciler arasında iletişimin kopmasına ve çocukların cami derslerinden kopmasına sebep olabilmektedir.
- Sınıf içerisinde ders verimliliğini üst düzeyde sağlamak için eğitimcilerin zamanı çok iyi değerlendirmesi gerekmektedir. Öğrencilerin dersi eğlenerek ve zevkle öğrenmeleri ders verimliliği açısından oldukça önemlidir.
- Etkin ve verimli bir din öğretiminde eğitimcilerin öğrencileri ile çok iyi bir şekilde iletişim içerisinde olması gerekmektedir.
- Eğitimcilerin ihtiyaca binaen hizmet içi eğitim kurslarına alınmaları gerekmektedir.
- Yurt dışında eğitim öğretim faaliyetlerinde üst düzey başarı elde etmiş

olan personelin mümkünse fâsılasız ikinci dönem istihdamı konusunda çalışmalar yapılmalıdır. Çünkü sıfırdan bir tecrübe elde etmek kuruma yıllar kaybettirmektedir. Yurt dışında etkin ve verimli hizmet edebilmek için yurt dışı şartlarını bilmek ve ona adapte olabilmek için de zamana ihtiyaç duyulmaktadır. Her din görevlisi değişiminde camideki eğitimlerde ister istemez bir duraklama dönemi yaşanabilmektedir. Yurt dışında cami içinde eğitim ve öğretim faaliyetlerinde daha başarılı olabilmek için her zaman için tecrübeli olan personel istihdam edilmeye çalışılmalıdır.

- Başarılı ve verimli bir eğitim ve öğretim için pedagojik formasyona sahip olmak oldukça önemlidir. Kime, nasıl, neden, hangi metotla ne kadar bilginin aktarılması gerektiğini bilmek eğitim ve öğretimde başarının anahtarıdır. Din görevlileri seçiminde pedagojik formasyon eğitimi alan kişilere öncelik verilmesi bir çok din görevlisinin bu tür eğitimler almalarını sağlayacaktır.
- Yurt dışı görev öncesinde personelin yakından tanınması gerekmektedir. Bazen sınav komisyonlarındaki süre, adayı her yönüyle tanımaya yeterli olmamaktır ki örneğin bilgisayar ve teknoloji ile henüz tanışmamış bir personel yurtdışında görevlendirilebilmektedir. Bu durum ise cami eğitimi sırasında bazı materyallerin kullanılmasına engel olmaktadır. Cami derslerinin verimliliğinde bilgisayar, projeksiyon ve interaktif eğitim programlarını kullanmadan bazı dersleri işlemek mümkün değildir. En azından istenilen verimliliğin, etkinin ve dönüştürmenin sağlanması bakımından vazgeçilmezdir. Bu bağlamda din eğitimcilerinin mutlaka bu tür araç ve gereçleri aktif bir şekilde kullanmaları gerekmektedir.

Öğrenciler;

- Cami derslerine iştirak eden öğrencilerin büyük bir kısmı kendi istediği (1566 öğrenci) ve anne/babanın isteği (1498 öğrenci) ile cami derslerine iştirak etmektedir. Kendi isteği ile camiye gelen öğrenciler cami derslerinde daha yüksek verim elde edebileceklerdir. Cami dersleri daha cazip hâle getirildiğinde öğrencilerin tamamı kendi istekleri ile camiye geleceklerdir. Cami derslerine katılan öğrencilere cami ortamı ve dersleri küçük yaşta sevdirdiğinde ileri yaşlarında bu öğrencilerin camilerden kopmaları mümkün olmayacaktır. Ayrıca camide öğrencilerin kendilerini güvende hissetmeleri oldukça önemlidir. Kendilerini cami ortamında güvende hissedenden öğrenciler ile cami arasında bir mânevî bağ oluşmaktadır.
- Cami derslerine devam eden öğrencilerin cami derslerinden memnun ol-

duklarını söylemek mümkündür. Derslerin zevkli geçmesi öğrencilerin derslerden daha fazla istifade etmesini sağlamaktadır. Keyifle öğrenilen bilgiler daha kalıcı ve verimli olmaktadır. Öğrencilerin büyük bir kısmının cami derslerinin zevkliliği hususunda olumlu kanaatte olmaları cami derslerinin verimliliği açısından oldukça önemlidir.

- Cami derslerinde öğrenilen bilgilerin hayata yansımaları bu derslerin en büyük hedefidir. Öğrenilen bilgilerin sadece genel kültür olarak kalması cami derslerinin asıl hedefi değildir. Cami derslerinin asıl hedefi dini bilen erdemli bir nesil yetiştirmektir. Bu bağlamda din eğitimcileri, öğrencilerinin dini yaşamları noktasında hatırlayıcı tavsiyelerde bulunmaları ve teşvik etmeleri büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda öğrencilere camide öğrenilen bilgilerin daha sonraki yaşamlarında kendileri için gerekli olduğu bilinci aşılanmalıdır.
- Öğrencilere camide Hz. Peygamberi ve İslâm büyüklerini daha yakından tanımalarını sağlanmalıdır. Çünkü bu mümtaz şahsiyetlerin örnek hayatları öğrencilere rol model olacaktır. İdeal müminlerin yetişmesinde İslâm büyüklerinin yakından tanınması büyük önem arz etmektedir.
- Din eğitimi verilen mekânlarda ahlâkî değerler öğrencilere kazandırılmalıdır. Ahlâkî ilke ve değerlerin olmadığı bir toplumda huzur ve mutluluğun olması mümkün değildir. Bu değerler insanların bir arada yaşamlarının teminatıdır. Geçmişte ve günümüzde birçok toplumun geçirdiği bunalım ve huzursuzluğun sebebi Ahlâkî çöküşten kaynaklanmaktadır. Ahlâk, birey ve toplum açısından önemlidir ve dinin ayrılmaz bir parçasıdır. Ancak insanların hangi durumlarda nasıl davranmaları gerektiğini bilmeleri ancak sağlıklı bir eğitimle mümkün olmaktadır.
- Gelenek, görenek ve âdetlerin kuşaktan kuşağa aktarılması kimliğin ve kültürün muhafazası anlamına gelir. Bu bağlamda âdet, gelenek ve göreneklerimiz gibi değerler camide öğrencilere kazandırılmaktadır.
- Öğrencilerin cami derslerinde öğrendikleri bilgileri aileleri ile paylaşmaları hem öğrenciler hem de aileler üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Din eğitimcileri öğrencilerine mutlaka camide öğrendikleri bilgileri aileleri ile paylaşmalarını telkin etmelidir.

Veliler;

- Başarılı ve verimli bir eğitim için aileler ile eğitimcilerin birlikte çalışması oldukça önemlidir. Velilerin desteğini tam alabilmek için onları toplantılar vesilesiyle sahaya çekmek gerekmektedir. Hatta bu bilinçlendirme toplantısının eğitim-öğretim yılının ilk dersinde yapılması sene boyunca velilerin daha bilinçli davranmalarına sebep olacaktır.

- Din görevlileri programlı bir şekilde aile ziyaretlerinde bulunmalıdır. Ziyaret ve toplantıların yanı sıra velilerle WhatsApp, Wirofon gibi bir haberleşme grubu kurup cami dersleri ve öğrenciler ile ilgili bilgiler paylaşılmalıdır.
- Din görevlilerinin eğitim öğretim faaliyetlerini herhangi bir yardım olmadan sadece kendi gayreti ile devam ettirmeye çalışması oldukça güç ve sıkıntılıdır. Eğitim hizmetlerinin daha düzenli ve disiplinli yürütülmesi için camide cami-aile birliklerinin kurulmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Dernek yönetimi;

- Dernek yönetimleri camilerin her türlü ihtiyacını karşılamak üzere imkânlar ölçüsünde mücadele etmektedirler. Cami derslerinin düzenli bir şekilde yürütülmesinde din görevlileri ile dernek yönetiminin birbirine destek olması ve bir koordinasyon içerisinde eğitim hizmetlerini takip etmeleri büyük önem arz etmektedir. Dernek yönetimlerinin eğitim konularında bilinçlendirilmesi amacıyla eğitim seminerleri düzenlenmelidir.

Öğretimsel unsurlar (müfredat, materyal, yöntem, konu ve ihtiyaçlar);

Müfredat;

- Tüm camilerde Almanya şartlarına uygun ortak bir müfredata ihtiyaç duyulmaktadır. Hazırlanacak müfredatta veya elde mevcut olan müfredatların revizesinde, öğrenciye çok bilgi yüklemek yerine temel kavramları vererek anlamlı öğrenme amaçlanmalı, bilgi yüklemeye ağırlık verilmemelidir. Temel kavram ve konular öğrencinin günlük yaşam deneyimlerinin içinde işlenmelidir.
- Cami derslerinde öğrencilere hayatın anlamını keşfetme ve inancını aklıyla bütünleştirme öğretilmeli; eleştirel zihniyete, seçme ve kendi başına düşünme kabiliyetlerine sahip olma becerisi kazandırılmalıdır.
- Ders programları, net açık ve anlaşılır olmalıdır. Hedefler ve kazanımların ne olacağı eğitim programlarında açıkça belirtilmelidir. Hazırlanan programlar belli bir bölgede uygulandıktan ve eksiklikler giderildikten sonra yaygınlaştırılmalıdır. Hayattan kopuk olmayan gerçek hayatla bağlantısı olan, pasif ve ezberci öğrenci yerine, aktif sorgulayıcı öğrenci hedefleyen, zihinsel ve ahlâkî yetenekleri geliştiren, yaşam kalitesini arttıran, kültürel ve dinî kimliklerini kaybetmeksizin yaşadıkları ülkenin insanlarıyla bir arada yaşama bilincini kazandıran, diğer dinlerin mânevî değerlerine saygı bilinci oluşturan ve değerler eğitimine önem veren bir eğitim programına ihtiyaç duyulmaktadır.
- Almanya'nın kendi hukukî mevzuatı ve uygulama geleneği, sadece

yaygın din eğitiminde değil, bilakis örgün din eğitiminde de aktif dinî cemaatlere önemli bir katılım ve işbirliği konumu sunmaktadır. Ne var ki bu konunun iyi değerlendirilmesi ancak bu kademelerdeki eğitim ve özeldede din eğitimini, Almanya'nın hatta Avrupa'nın pedagojik birikim ve yaklaşımları çerçevesinde ele alan uzman ilâhiyatçı pedagoğların yetiştirilerek bunların kurumsal bir yapı ve akademik bir nitelikte yetiştirilmelerine bağlıdır. Bu nedenle, özellikle DİTİB bünyesinde, din eğitiminin gerek yaygın gerekse örgün mâhiyetini ve iki alan arasındaki ilişkiyi gözetererek, yaygın ve örgün alandaki din eğitimini inceleyen, değerlendiren, öneriler geliştiren, rehberlik yapan, materyal geliştiren veya bunları organize ve koordine eden bir "din eğitimi araştırma ve dokümantasyon" biriminin oluşturulması; burada görev üstleneceklerin ivedilikle akademik sahaya yönlendirilerek din eğitiminin farklı branşlarında yüksek lisans ve doktoralarını tamamlamaları teşvik ve temin edilmelidir.

- Bu birim, Almanya genelinde cami derslerini takip etme görevini de üstlenmelidir. Öğrenci kayıt sisteminden materyal ve müfredat hazırlamaya kadar cami derslerinin tüm işleri ile meşgul olup hazırlayacakları e-cami ders takip programıyla Almanya genelinde tüm cami derslerinin başarı ve işleyişini takip edebilirler. Bu program vesilesi ile cami derslerinin kayıt işlemleri, öğrencilerin devam ve devamsızlık durumu çok rahat bir şekilde izlenebilir. Ayrıca cami derslerinde eğitimcilerin ihtiyaç duyacağı tüm materyaller (kitaplar, hikâyeler, boyama kitapları, çizgi filimler, animasyonlar, belgeseller, görsel sunumlar vs.) bu sisteme yüklenebilir. Eğitimci bu program vesilesi ile derse başladığında cep telefonuyla dahi çok rahat bir şekilde yoklama yapabilir. Ders sırasında ihtiyaç duyulduğunda istediği bütün materyallerden istifade etmesi mümkündür. Böyle bir program hazırlandığında, farklı bir materyal hazırlayan veya etkili din eğitimi ile ilgili başarılı yöntemleri olan din görevlileri bu elektronik ortam üzerinden tecrübelerini de paylaşabilme imkânı elde etmiş olacaklardır.

Materyal;

- Camilerin büyük bir kısmında eğitim ve öğretim için oldukça önemli olan materyal eksikliği bulunmaktadır. Materyallere sahip olan kişilerin ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nın veya diğer kurum ve kuruluşların hazırladığı materyallerden istifade ettikleri müşahede edilmiştir. Ayrıca bu materyallerin bir kısmının, Almanya'daki çocukların seviyelerine uygun olmadığı görülmüştür. Almanya şartlarına uygun iki dilli (Türkçe- Almanca) materyallerin hazırlanması gerekmektedir. Böyle bir ma-

teryal hazırlanma sürecine öncelikle 11-15 yaş grubu öğrencilerinden başlanabilir. Çünkü bu yaş grubu anket verilerine göre cami derslerine en yoğun iştirak eden öğrenci yaş grubunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda son zamanlarda DİTİB'in hazırlamış olduğu “Camiye Gidiyorum 1” isimli ders kitabı, bu sahadaki boşluğu doldurulmaya yönelik atılmış ilk adım olması hasebiyle oldukça sevindiricidir.

- Derslerde görsel materyallerin kullanılması, öğrencilerin derse daha fazla ilgi duymasını ve dersin daha verimli olmasını sağlayacaktır. Bu hususa gerekli ihtimam gösterilmelidir.
- Zaman zaman yaygın din eğitimindeki öğrenci, öğretici/eğitici, veliler, dernek vb. paydaşlara eğitimin içeriği ile uygulamasına dair alan araştırmaları yaparak ihtiyaç ve beklentiler tespit edilmelidir. Elde edilen verilere göre, program ve materyal geliştirme çalışmaları sürekli canlı tutulmalıdır.

Yöntem;

- Eğitim ve öğretimde tüm camilerde bir birliğin sağlanması öğrencilerin de eğitimcilerin de işini oldukça kolaylaştıracaktır. Mesela bir öğrenci A camisinden B camisine gitmek zorunda kaldığında herhangi bir kaybı olmadan gittiği yerde yine aynı programa kaldığı yerden devam edebilecektir. Eğitimcilerde aynı materyallerden istifade edeceklerinden dolayı tecrübe paylaşımı daha fazla sağlanacaktır. Ayrıca camiler arası yapılan bilgi yarışmalarında büyük kolaylık olacaktır.
- Cami dersleri imkânlar ölçüsünde çok cazip bir hâle getirilmeli ve öğrenci derse gelemediği günlerde kendinde bir eksiklik hissetmelidir.
- Cami derslerin verimliliğinde birçok metodun denenmesi gerekmektedir. Cami derslerinin amacı çocuklara veya gençlere din eğitimi ve öğretimi vermektir. Bu amaca yönelik yapılan her iş cami derslerinin daha verimli olmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda camilerde yapılan sosyal ve kültürel faaliyetler vesilesiyle öğrenciler daha fazla camilere çekilmiş olacaktır. Sosyal ve kültürel etkinlikler cami derslerine iştirak eden öğrencilerin motivasyonunu arttıracak ve cami ile olan bağlarını kuvvetlendirecektir.
- Öğrencilerin cami derslerini içselleştirip benimseyebilmeleri için bazı hususlara dikkat edilmesi gerekmektedir. Öğrenciler ile ilgili yapılacak herhangi bir işte onların görüşlerine başvurulması arzu edilen hedefe daha rahat ulaşılmasını sağlayacaktır.
- Öğrenilen bilgilerin pekişmesi ve kalıcı hâle gelebilmesi için cami dersleri mutlaka evde tekrarlanmalı ve ev ödevleri ile desteklenmelidir. Öğ-

rencilerin ev ödevlerini yapmalarında din görevlileri ile velilerin birlikte çalışmaları gerekmektedir. Öğrenciler için temin edilecek bir ders takip defteri öğrencilerin ödevlerini yapmalarını sağlayacaktır. Ev ödevi defterine öğrenci veya öğretici ödevin ne olduğunu yazar, evde veli defteri kontrol ederek takip eder ve imzalar. Böylelikle bir kontrol sağlanmış olur.

- Ders verimliliğini arttırmak için mutlaka kayıt sistemi uygulanmalıdır. Öğrenci kayıt sistemi uygulanmayan yerlerde öğrencilerin takibinin düzenli yapılması mümkün değildir. Planlı bir program da uygulanamaz. Eğitim-öğretim yılı başlamadan önce kayıt tarihi ilân edilmeli ve oluşturulacak sınıflarla ilgili bilgiler duyurulmalıdır.
- Cami derslerinin en büyük sorunlarından biri devamsızlık meselesidir. Öğrencilerin bir gün gelip bir gün gelmemeleri sınıf içi insicamı bozmakta ve öğrenciler arasında bilgi seviyesi farklılığı oluşturmaktadır. Bu tür sorunlarla karşılaşılmasını için eğitimcilerin, öğrencilerin devam-devamsızlığını düzenli bir şekilde takip etmelidir. Devamsızlık yapan öğrencilerin velileri ile hemen irtibata geçilmelidir.
- Anket verilerine göre, öğrencilerin büyük bir kısmı, ders dilinin her iki (Almanca ve Türkçe) dilde olması gerektiğini belirtmişlerdir. Hâli hazırda din görevlilerinin hepsinden cami derslerini iki dilde işlemelerini talep etmek mümkün değildir. Bu hususta Fahrî görevlilerden istifade edilmelidir.

Kaynakça

- Aktay, Yasin; SUBAŞI, Necdet, “Referans Grupları Avrupa’da Türkler Dinsel Organizasyonları Söylem ve Tasavvurları, Proje Raporu”, Konya-Muğla 2006.
- Alacacıoğlu, Hasan, Auberschulischer Religionsunterricht für muslimische Kinder und Jugendliche türkischer Nationalität in NRW: eine empirische Studie zu Koranschulen in türkisch-İslâmischen Gemeinden, LIT Verlag, Münster 1998.
- Aytekin, Ayca, Türkisch-Islamische Vereinigungen in Deutschland und die Rolle des Islams in der Türkei im Vergleich, Grin, Norderstedt 2009.
- Beinhauer-Köhler, Leggewie, Claus; Jasarevic, Alen; Moscheen in Deutschland: religiöse Heimat und gesellschaftliche Herausforderung, C.H.Beck, München 2009.
- Ceylan, Rauf, İslâmische Religionspädagogik in Moscheen und Schulen, Verlag Dr. Kovac, Hamburg 2008.

- Çekin, Ahmet, *Stellung der Imame, Eine Vergleichende Rollenanalyse der Imame in der Türkei und Deutschland*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Tübingen Üniverstesi 2004.
- DİTİB (Hrsg.), *Kleines Handbuch für Vereine*, Köln 2004.
- Doğan, Recai, “Avrupa’da Kur’ân-ı Kerim ve Dinî bilgiler Kursları: Problemler ve Çözüm Önerileri (Almanya Örneği)”, III. Din Şurası Teblig ve Müzakereleri, 20-24 Eylül 2004, Ankara 2005.
- _____, “Avrupa Birliği Sürecinde Dini Kurumlar ve Din Eğitimi: Almanya Modeli”, AÜİFD, XLIX (2008), Ankara.
- Engin, Havva, “Islamischer Religionsunterricht an deutschen Schulen?”, *Islam in Deutschland, Landeszentrale für politische Bildung Baden Württemberg, Der Bürger im Staat*, 51. Jahr Heft 4, 2001.
- Ev, Halit, *Almanya’da Çocuklara Yönelik Kur’ân ve Dinî bilgiler Kursları*, Tıbyan Yayıncılık, İzmir 2003.
- John, Barbara, “Kulturelle Anpassungsleitungen muslimischer jugendlicher in Deutschland unter Wahrung der religiöse Identität”, Dettling, Daniel; Gerometta, Julia, *Vorteil Vielfalt: Herausforderungen und Perspektiven einer offenen Gesellschaft*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2007.
- Kaymakcan, Recep, “Diyamet Hizmetleri Bağlamında Avrupa’daki Türk Gençlerinin Eğitimi”, III. Din Şurası Teblig ve Müzakereleri, 20-24 Eylül 2004, Ankara 2005.
- Lemmen, Thomas, *Islamische Vereine und Verbände in Deutschland*, Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn 2002.
- Özdil, Ali-Özgür, *Wenn sich Moscheen öffnen. Moscheepädagogik. Eine praktische Einführung in den Islam*, Münster 2002.
- Perşembe, Erkan, *Almanya’da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon*, Araştırma Yayınları, Ankara 2005.
- Sevinç, İrfan, “Hollanda’da Cami Eksenli Din Hizmetleri”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Ankara 2010.
- Şen, Faruk; AYDIN, Hayrettin, *Islam in Deutschland*, Verlag C. H. Beck, München 2002.
- _____, SAUER Martina, *Islam in Deutschland, Einstellungen der türkischstämmigen Muslime*, Stiftung Zentrum für Türkeistudien, Essen 2006
- Tosun, Cemal, *Din ve Kimlik*, TDV, Ankara 1993.